

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.2.2>
УДК 82-21

Світлана Кондратьєва

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-4638-3863>
thorough.light@gmail.com

ДОЧКА, ПАСЕРБИЦЯ І ЗНОВ ДОЧКА: ЯК ЗМІНЮВАВСЯ ГОЛОВНИЙ ПЕРСОНАЖ У РЕДАКЦІЯХ П'ЄСИ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО

П'єса Юрія Яновського «Дочка прокурора» вже привертала увагу дослідників, однак основною метою науковців найчастіше був аналіз остаточної редакції твору. Брак ґрунтовних досліджень історії постановки п'єси зумовлює актуальність цієї статті. Архів Яновського дає багатий матеріал для вивчення «Дочки прокурора». У межах однієї розвідки видається правильнішим сконцентруватися на одній з основних змін у тексті. Тож метою цього дослідження стає аналіз трансформації образу головної героїні п'єси в різних редакціях твору. Предметом дослідження є образ головної героїні п'єси в різних редакціях, а об'єктом дослідження — авторські нотатки до п'єси, її варіанти, редакції та спогади сучасників Яновського, які стосуються його творчості. Такий аналіз вочевидь передбачає застосування не тільки загальнофілологічних методів дослідження, але також джерелознавчих і текстологічних.

Результати дослідження. Попри авторську позицію Яновського та тих науковців, які також на неї пристають, у цьому дослідженні доводиться, що п'єсу «День гніву» 1940 року можна розглядати як першу редакцію «Дочки прокурора» через схожість переліку характеристик і початку твору та навіть тотожність окремих діалогів. Визначено три редакції п'єси: уже згадану першу 1940 року; другу редакцію, яку Яновський створив після війни, у 1952 році; та останню редакцію, яка в цьому дослідженні датується за останнім авторським варіантом п'єси, виданим посмертно, у 1956 році. Основна проблема твору в усіх редакціях — це залучення дівчини з нібито пристойної та достатньо заможної сім'ї на злочинний шлях. У першій редакції автор яскраво змальовує вади характерів членів сім'ї, таким чином демонструючи, що злочинний шлях — це закономірний результат у житті дівчини, яка не має в родині ані любові, ані авторитетів. Образ головної героїні в першій редакції не позбавлений вад, але водночас є трагічним. У другій і третій редакціях Яновський втілює оприявлений у нотатці задум виправдати дітей. У другій редакції образ головної героїні ідеалізований, дівчина настільки виважена та холоднокровна, що здатна протистояти дорослому досвідченому злочинцю, який обманом залучає дітей до кримінальних схем. У третій редакції головна героїня зображена більш реалістично, вона розгублена і налякана перед дорослим злочинцем. Автор знову зміщує акцент на вади її родичів, на брак уваги з їхнього боку, через що дівчина лишається наодинці із заскладними для неї проблемами. Зроблений аналіз дає змогу побачити, як змінювався образ головної героїні в різних редакціях «Дочки прокурора». З огляду на багатство матеріалу, збереженого у фонді Яновського, дослідження таких змін і в цій п'єсі, і в інших драматургічних творах письменника має широкі перспективи, які уможливлять збагачення знання про індивідуальний творчий підхід Яновського і стануть важливим внеском до загального вивчення української драматургії радянського часу.

Ключові слова: Юрій Яновський; «Дочка прокурора»; п'єса; головний персонаж; варіант; редакція; архівні матеріали.

Юрій Яновський відомий найперше як автор великої прози, але його творчість охоплює велике коло жанрів, зокрема й драматургію. Яновський зацікавився нею ще в молодості — у 1922 році письменник не тільки дебютував зі своїм першим віршем, але і почав співпрацювати з театром ім. Гната Михайличенка, за кілька років з'явилася перша п'єса Яновського, написана у співавторстві (Терещенко, 1983, с. 167). І в прозі, і в драматургії письменник хотів змальовувати сучасне йому життя і характери (Лист у вічність, 1980, с. 243), приділяючи значну увагу глибині

психологічних і художніх мотивацій учинків героїв (Костюк, 1987, с. 366). Однак стикався з критикою, яка цікавилася не стільки художнім рівнем його творів, скільки правильністю їхньої ідеології. Невідповідність ідеологічним вимогам означала виключення з літературного процесу та високу ймовірність бути репресованим, якщо автор не доводив своєї лояльності тодішній ідеології новими творами (Гжицький, 2011, с. 271). На жаль, частина п'єс Яновського належить якраз до творів, які він написав, намагаючись відновитись у літературному процесі. Окрім особистого

зацікавлення та соціально-ідеологічних причин, були ще дві, які час від часу знову наvertsали письменника до театру. Одна з них банальна, матеріальна — за виставу автор п'єси отримував більше, ніж за видання твору для читання. Інша причина — шлюб письменника з акторкою Тамарою Жевченко; Яновський щиро цікавився творчістю своєї дружини, відвідував її вистави, обговорював із нею виступи, а відтак лишався дотичним до театру, хоч і опосередковано. Вочевидь такий зв'язок також спонукав письменника час від часу пробувати свої сили в драматургії. Гарною мотивацією став і успіх — написана в 1937 році «Дума про Британку» (друга п'єса, яку письменник створив одноосібно) пройшла в п'ятдесяти театрах країни в рік свого виходу (Дашенко, 1957, арк. 1). Не дивно, що в наступні роки Яновський неодноразово звертався до драматургії. У 1938 він написав п'єсу «Потомки», яка також отримала сценічне втілення (Б. а., 1938; Б. а., 1940). Після «Потомків», у 1940 році, з'явився текст п'єси, яка роки потому, із численними змінами, постала під назвою «Дочка прокурора» й отримала успіх у глядачів і частини критиків.

Твір із гострою соціальною проблематикою, остання п'єса, яку Яновський устиг завершити за життя, привернула увагу не тільки публіки та критики, але й науковців. «Дочку прокурора» критично дослідили Дія Вакуленко (1976) та Наталя Кузякіна (1958) при загальному огляді української драматургії ХХ ст. Дослідники творчості Яновського Олег Бабишкін (1957) та Олег Килимник (1957) також приділили п'єсі належну увагу. Різним аспектам «Дочки прокурора» присвячені статті Ольги Сучкової (2009), Вікторії Атаманчук (2019; 2021), Світлани Дяченко (2003) та інших. Хоча деякі вчені зверталися до історії постановки твору, основним завданням їхніх розвідок усе ж був аналіз остаточної редакції. Брак ґрунтовних досліджень історії постановки «Дочки прокурора» зумовлює актуальність цієї статті. Архівні матеріали до п'єси дають широке поле для вивчення. Детальний аналіз історії постановки твору, що починався би від задуму, брав до уваги деталі усіх авторських нотаток, редакцій і варіантів «Дочки прокурора», а також її сценічного втілення міг би стати основою для розвідки, масштаби якої виходять за межі наукової статті. Мета ж цього дослідження — аналіз трансформації образу головної героїні п'єси в різних редакціях твору. Ця мета передбачає розв'язання таких завдань:

- аналіз історії постановки п'єси;
- визначення і обґрунтування кількості редакцій «Дочки прокурора»;
- вивчення змін, яких зазнав образ головної героїні твору.

Об'єктом дослідження при цьому стають авторські нотатки до п'єси, її варіанти, редакції та спогади сучасників Яновського, які стосуються його творчості.

Історія створення п'єси довга і достатньо складна. Михайло Острик у передмові до збірки творів Яновського зауважив: «Відомо, що автор, беручись за цю п'єсу, хотів побудувати її на основі ще передвоєнних наміток, але в ході роботи все змінилось» (1984, с. 37). О. Сучкова також зазначила, що «задум п'єси виник у письменника ще у передвоєнні роки» (2009, с. 258). Насправді ж у 1940 році, до війни, Яновський не обмежився записом задуму чи лише намітками, а написав повноцінну п'єсу, яку назвав «День гніву». Погляди на те, як дефініювати цей текст в історії створення «Дочки прокурора», різняться. О. Килимник визначив «День гніву» як перший варіант «Дочки прокурора» (1957, с. 233). Н. Кузякіна ж розглядала текст 1940 року як окремий твір (1958, с. 178). Причин такої розбіжності думок кілька. Окрім явних відмінностей між «Днем гніву» та «Дочкою прокурора», це також авторська позиція Яновського. Після війни письменник повернувся до закінченого твору, але захотів його переробити. Результатом цього став машинописний текст п'єси, де автор у першій дії зробив значну кількість рукописних правок (1946, Од. зб. 288) і змінив рік написання з 1940 на 1946. Утім Яновський не закінчив переробку твору, занотувавши:

Думав переакцентувати п'єсу на післявоєнний час, а також дітей реабілітувати, що це їх злочинець хоче збити з шляху, та бачу, що нову п'єсу треба робити поверх старої, — сюжет новий, хіба — характери старі. Але й характери писані перед війною, тепер вони змінилися, коли хотіти розглядати їх, як післявійськові. Словом, все нове, нове треба. Лекше (й коротше) писати цілком нову річ, а цю покладу, хай лежить, сьогодні вона не потрібна, сьогодні інші інтереси. 17.VI/1946. Київ. Ю. Я. (1946, Од. зб. 288).

Пізніше на тому ж аркуші письменник зробив ще один запис: «Закінчив сьогодні нову п'єсу — “Дочку прокурора” — нічого звідти не взяв. У новому ключі. 27.V.1952. Київ» (1946, Од. зб. 288). На ці ж нотатки посилалася у своєму дослідженні і Н. Кузякіна (1958). Пишучи про історію твору, дослідниця визначила «День гніву» (1940), задум п'єси «Друге життя» (1944) та «Дочку прокурора» (1952) як два різні твори і невтілену ідею, у яких автор звертався до однієї теми (1958, с. 177–178). Хоча такий погляд і небезпідставний, він усе ж видається не зовсім правильним. Яновський дійсно вніс до твору дуже вагомі зміни, які дають змогу говорити про різні редакції п'єси. Але при цьому, окрім тієї ж тематики та проблематики, «День гніву» і «Дочка прокурора» мають деякі спільні структурні риси. В обох текстах перша дія відбувається вдома в родині. Той самий склад жителів квартири — батько, мати, донька, бабуся, хатня робітниця. В обох текстах у гості до матері головної героїні приходять старий знайомий, у якого

жінка закохана, головний антагоніст п'єси. І там, і там присутня вчителька, яка занепокоєна станом дівчини, а сама головна героїня виявляється втягнутою в злочинний світ через почуття до хлопця. Подібні також частина діалогів із першої дії, як от розмова матері з учителькою або сварка подружжя, бо чоловік не хоче бачити старого знайомого своєї дружини гостем у їхньому домі. Отже, «День гніву» варто розглядати не як цілком окремий текст, а як першу редакцію «Дочки прокурора».

Не менше складнощів пов'язано і з частиною історії творення п'єси повоєнного періоду. Окреме питання становить навіть завершеність твору, оскільки роботу над ним перервала передчасна смерть письменника. Через це деякі дослідники вважають, що Яновський не встиг завершити «Дочку прокурора». Із таким твердженням можна погодитися лише частково, адже письменник лишив по собі кілька завершених редакцій тексту, п'єса отримала сценічне втілення ще за життя автора. Дискусивність щодо завершеності твору, як і історія сценічних постановок, є окремими питаннями. У межах цього дослідження видається важливішим зосередитися на визначенні редакцій «Дочки прокурора». Варіанти та редакції твору розглядав О. Килимник, включаючи до творчої історії тексту і «День гніву». Він описав ключові зміни, яких зазнала п'єса протягом свого становлення. Однак науковець недостатньо чітко визначив і датував редакції та варіанти «Дочки прокурора». Необхідно підкреслити: попри те, що навіть у словниках терміни «редакція» та «варіант» можуть подаватися як синонімічні (Лесин, Пулинець, 1965; Літературознавчий словник-довідник, 2007), вони не є тотожними. Нова редакція передбачає суттєві зміни в тексті, а при творенні нового варіанту зміст твору не змінюється, незважаючи на кількість внесених правок. О. Килимник частіше писав про «День гніву» як про перший варіант п'єси і лише один раз зазначив, що це й перша редакція твору. У цьому разі ще можна припустити, що дослідник із якихось причин апелював саме до варіанту, конкретного тексту п'єси, а не першої редакції загалом. Важливіша некоректність — це те, що при порівнянні післявоєнних редакцій «Дочки прокурора» О. Килимник указав на зміну імен дійових осіб: головна героїня з Лялі стала Лілею, її мати — не Ванда Василівна, а Кіра Карлівна, дядько — не Пахом Микитович, а Микита Микитович (1957, с. 235). Яновський дійсно перейменував усіх персонажів свого твору, але ця зміна актуальна при порівнянні довоєнної та повоєнної редакцій твору, а не двох повоєнних, як написав О. Килимник. Яновський уперше змінив імена всім дійовим особам ще в 1946 році, коли повернувся до п'єси і хотів переакцентувати її на новий час. Але О. Килимник вочевидь не апелював до тексту 1946 року, оскільки імена Ляля, Ванда Василівна, Микита Микитович та інші наявні тільки в довоєнній

редакції 1940 року. Тож у межах цього дослідження видається необхідним коректніше і чіткіше визначити редакції «Дочки прокурора». Дослідження архівних матеріалів Яновського підтверджує наявність трьох основних редакцій. Перша з них, як було зазначено, — це текст 1940 року, який автор назвав «День гніву». Другу редакцію, перший повоєнний текст, Яновський завершив у 1952 році, і цей твір, після авторських вагань і розгляду багатьох варіантів заголовку, отримав назву «Дочка прокурора». Третю редакцію письменник завершив 1953 року, ще раз суттєво змінивши характери й історію частини персонажів. Різницю редакцій і те, як змінювалась у них головна героїня твору, необхідно розглянути окремо.

Аналізуючи першу редакцію твору, варто звернути увагу на передісторію його створення. Оксана Іваненко, сучасниця й товаришка Яновського, стверджувала в спогадах, що в основу п'єси покладена історія про дочку заслуженого військового, начальника трудкомуни для підлітків, яку автор почув від харківських письменників (Лист у вічність, 1980, с. 186). О. Килимник писав, що Яновський відвідував суди Києва й Одеси, щоб зібрати матеріал до твору (1957, с. 233). У фонді письменника в Інституті літератури Національної Академії України (далі — ІЛНАУ) збережені вирізки з газет «Правда», «Труд», «Радянська Україна», «Соціальна Харківщина» за 1940–1941 роки про злочини, вчинені молоддю (Б. а., 1940–41); тож, очевидно, Яновський звертався і до періодики, збираючи інформацію для п'єси. Матеріал із реального життя постав у першій редакції, яка відрізняється від двох наступних набагато гострішою соціальною проблематикою. Ляля, дівчина із забезпеченої та зовні пристойної сім'ї, очолює зграю підлітків-злочинців. Яновський психологічно достовірно змальовує в п'єсі причини того, чому дівчина, яка була цілком забезпечена матеріально, стала на шлях злочинності. Причини цього письменник явно показує через сім'ю Лялі. Мати дівчини — поверхова, істерична особа, яка зраджує своєму чоловікові з кількома коханцями, і дочка її цілковито зневажає. Бабуся Лялі зацікавлена лише підслуховуваннями та маніпулюванням людьми завдяки почутому. Дядько дівчини — пияка, коханець її матері. Він дозволяв собі непристойну поведінку щодо Лялі, коли вона була ще дитиною:

Від десяти років я вже не знала, де од нього ховатися! П'яний говорив мені найбрудніші слова... Його обійми... Слянявий рот... Слова, як шматочки олова розтопленого! Просто мені в вухо! І горілка, якою він заливав і змушував пити! Мама тільки сміється, а ти не бачиш... (1940а, с. 59)

Єдиний родич Лялі, позбавлений яскраво виражених вад характеру, — це її батько. Орденоносець,

колишній партизан, він мав би бути людиною сильною вдачі, але «спалахує, як порох. Зараз же й стає, як віск» (Б. д. в, с. 1). Батько — єдиний родич, який щиро любить Лялю, і дівчина також любить свого батька, але через вищезазначену специфіку характеру він не став для неї авторитетом. Тож Ляля росте в родині, де задовольняються її матеріальні потреби, але зовсім не задовольняються психологічні. Дівчина не має в сім'ї авторитетів, не отримує достатньо любові та підтримки, більше того, у неї відсутня навіть базова потреба в безпеці, адже доводиться проживати разом із таким дядьком. Лялю любить і підтримує хатня робітниця, але стороння людина не має впливу в родині та не здатна дати дівчині тієї любові й захисту, яких вона потребує. У таких умовах не дивує, що Ляля починає шукати любові, захисту поза межами сім'ї та знаходить їх у злочинній зграї, серед дітей, менш забезпечених матеріально, але так само позбавлених любові й підтримки родини (1940а, Од. зб. 287). Дівчина закохується в очільника злочинної зграї, Ваню Маслова, а коли хлопець потрапляє в тюрму, то сама очолює банду і чекає на його повернення. При аналізі першої редакції п'єси та зокрема образу Лялі необхідно враховувати, що в архіві Яновського в ІЛ НАНУ зберігаються три варіанти «Дня гніву». Перший закінчується тим, що Лялю разом із іншими малолітніми злочинцями забирають до міліції, а її батько плаче. Бажання Яновського виправдати дітей, показати ситуацію хоча б трохи менш негативною виражається навіть у межах першого варіанту. У двох пізніших варіантах письменник змінив фінал. Частина п'єси — не справжні події, а лише розповідь батька, який застерігає Лялю від можливих наслідків її поведінки і вибору. Сама дівчина говорить про його розповідь:

Ти таку чорну драму намалював, мені страшно зробилося, слово честі! Слава богу, що нічого подібного не було й не буде! <...> Наче ми самі пройшли перед собою... Ти багато вигадав, а ще більше вгадав... Невже я так легко могла б покотитися в безодню?.. І нічого чистого, високого, гарного... (1940а, с. 88–89)

Завдяки такому фіналу образ Лялі стає менш негативним, адже принаймні частина правопорушень, скоєних дівчиною, виявляються лише вигадкою батька. У такий спосіб Яновський пом'якшує враження від подій у п'єсі, але водночас зберігає гостру соціальну проблематику та надає твору виразної дидактичності. Головна героїня в першій редакції не позбавлена недоліків, але її образ трагічний — через відсутність любові, підтримки і навіть просто безпеки у власній сім'ї дівчина шукає іншого товариства, де може вдовольнити свої психологічні потреби, а тому зв'язується зі злочинним світом.

У другій редакції, яку Яновський завершив 1952 року, письменник цілковито втілює свій план реабілітації дітей. Утім відмінність між першою та подальшими редакціями полягає не тільки в зміні характерів молодих персонажів п'єси. Якщо «День гніву» Яновський писав українською мовою, то повоєнні редакції «Дочки прокурора» вже написані російською. Олександр Довженко припустив, що перехід на іншу мову у творчості письменника відбувся, «очевидно, з огиди до обвинувачень у націоналізмі, з огиди до дурнів безсердечних, злих гайдуків і кар'єристів» (2004, с. 346). У творі змінилась не тільки молодь — перетворень зазнали й дорослі дійові особи. Бабуся головної героїні змальована менш негативною особистістю. Повністю змінений характер дядька дівчини — контужений на фронті, він не п'є, не має любовного зв'язку з хазяйкою дому і не поводить непристойно зі своєю племінницею. Навпаки, у неї з дядьком дуже добрі, довірливі стосунки. Твердішим за характером зображений батько дівчини. Її мати, хоч і залишається поверховою й екзальтованою особою, менш істерична та не зраджує своєму чоловікові. Важливо зауважити, що тема родинних зв'язків стає складнішою в другій редакції. У «Дні гніву» Ляля і її мати були вже другою родиною хазяїна дому — перша загинула під час війни. У другій же редакції цього не згадано, зате виявляється, що прокурор — уже другий чоловік хазяйки дому, і головна героїня не є його рідною дочкою, що, утім, не заважає їм мати добрі родинні стосунки. Про це говорить сама дівчина: «Жалко, что прокурор не родной мой отец, — я его порядочно люблю... Если бы он не был таким нестерпимо покровительственным...» (1952, с. 16). Цікаві факти про походження головної героїні розкриваються в іншому діалозі, коли до її матері приходить старий знайомий. Він виявляє неабиякий інтерес до дівчини, і між ним та хазяйкою дому відбувається такий діалог:

Кира Карл[овна]. Она родилась через год после моего знакомства с вами! Бог видит, кем вы ей приходитеесь, Афанасий Иудович! Афан[асий] Иуд[ович]. Ревнивая психопатка! Кира Карл[овна]. Я знаю, кто отец моей дочери! Афан[асий] Иуд[ович]. Кто отец вашей дочери?! Кира Карл[овна]. Я боюсь! Вы так посмотрели! Не надо! Не буду!! Афан[асий] Иуд[ович]. (свистящим голосом). Когда я вижу вас в таком состоянии, мне хочется взять вас вот так за горло и душить, душить как курицу!.. Кира Карл[овна]. (хрипит). Умираю!.. Афан[асий] Иуд[ович]. (опомнился, опускает руки). Фу ты, чорт! Кира Карл[овна]. Воды... Капельку воды... Афан[асий] Иуд[ович]. (наливает в стакан, подает). Можете говорить? Кира Карл. (пьет). Да.

Афан[асий] Иуд[ович]. Вспомнили, кто отец вашей дочери?

Кира Карл. Да. Мой первый муж (1952, с. 18).

Те, що батько — саме Опанас Іудович, згадується в тексті ще раз, у розмові Кіри Карлівни з її матір'ю, яка доповіла прокуророві, що гість був у його кабінеті і брав робочі папери: «Кира Карл[овна]. Лучше б вы меня зарезали! (Плачет). Афанасий Иудович — отец Лиличкин! Теперь он погиб...» (1952, с. 51). Попри кривий зв'язок зі злочинцем, головна героїня в другій редакції — вже не Ляля, а Ліля — не наслідує схильностей свого біологічного батька і виявляється достойною спадкоємицею вітчизни. Товариші дівчини в другій редакції не малолітні злочинці, а законослухняні комсомольці. Її коханий хлопець не злодій Ваня Маслов, а школяр Роман Бондар, якого обманом втягнули на злочинний шлях. Схема була такою: на стадіоні до хлопця, який бігав, підійшов чоловік, представився тренером (це був Опанас Іудович), захоплено відгукнувся про спортивні здібності Романа й запропонував його тренувати. Чоловік почав тренувати хлопця і позичив йому грошей на спортивну форму. У якості відплати Опанас Іудович просив про невеликі послуги — передати записку, зустрітися з кимось, віднести корзину за певною адресою (1952, с. 65). Як виявилось пізніше, ці начебто невинні послуги були частиною злочинних схем, у які в такий спосіб був залучений Роман. Через нього пізніше залучають і Лілю — до головної героїні приходять дівчина і приносить записку нібито від Романа, у якій той просить Лілю позичити дівчині свій одяг. У чужому одязі незнайомка краде речі, а крадіжки приписують Лілі (1952, с. 65–66). Коли ж молодь хоче обірвати зв'язок зі злочинним світом, їм починають відверто погрозувати. Ліля не бачить іншого виходу із ситуації, окрім як донести на Романа і дати працівникам правоохоронних органів заарештувати його. У кінці п'єси, на суді, дівчина говорить про це так:

Ліля. Я хотела, чтобы Рома сел в тюрьму.

1-ый нар[одный] засед[атель]. Зачем? Вас интересовал вопрос искупления?

Ліля. Нет. Меня интересовало, чтобы Роман остался жив! Заяви он куда следует и оставайся на свободе — был бы убит ворами! А так — он в безопасности, а тем временем шайка будет ликвидирована... (1952, с. 67)

Головна героїня другої редакції виявляється дуже зібраною, сильною, навіть холоднокровною особистістю. Вона самотужки вживає заходів для затримання ватажка злочинців:

Ліля. Шеф явился к нам в дом, чтобы украсть из папиного стола важное фото... Поскольку папа мой — прокурор на данном процессе, я подумала, что надо его не упустить...

Судья. Как вы поступили?

Ліля. Я представилась перепуганной и подавленной... В то же время попросила моего дядю-фронтовика Пахома Никитича сделать все возможное... (1952, с. 68)

Принагідно цікаво зауважити антагонізм між Ліліним дядьком-фронтовиком і очільником банди: дядько приводить до суду Опанаса Іудовича, який виявляється ще й фашистським поліцаєм у минулому. Більше того, у теперішній діяльності Опанас Іудович вимагав від Романа не тільки участі в крадіжках, а й того, щоб хлопець «по комсомольской линии побывал в одной воинской части и сообщил ему интересующие его детали» (1952, с. 72). Якщо в першій редакції п'єси була виразною соціальна проблематика, то в другій вона значно послаблюється, натомість підсилюється ідеологічний складник. Молодим комсомольцям протиставляється дорослий досвідчений злочинець, колишній фашистський поліцай, який, судячи з натяку на військову частину, продовжує діяти проти інтересів своєї держави. Головна героїня другої редакції — винятково позитивний персонаж, сильна і зібрана дівчина, яка навіть наодинці з дорослим і небезпечним злочинцем лише вдає налякану та пригнічену, втілюючи в життя план із затримання злодія.

Третю редакцію твору можна датувати 1956 роком, за останнім авторським варіантом, надрукованим посмертно. У цій редакції Ліля — рідна дочка прокурора, ані в її матері, ані в батька не було інших сімей і позашлюбних зв'язків. Стосунки її матері з Опанасом, який у цій редакції отримав по батькові Аполлонович, виключно платонічні:

Кіра Карлівна. Уяви собі сюжет. Високоморальна пара. Вона й він. Одруження. А тим часом з'являється красунь і закохується в неї до нестями. Але — гай-гай! — вона одружена. Тоді фатальний красунь зникає безвісти... Партизанські подвиги... Скупе оповіщення: «Розстріляно на світанні!..» А тим часом минає одинадцять років... (1959, с. 334)

Змінюється і ставлення жінки до нього у фіналі. Якщо в другій редакції навіть після пред'явлення всіх доказів Кіра Карлівна стверджувала: «Какая трагедия! Я уверена, он невиновен!» (1952, с. 75), то в третій редакції жінка за суджує свого старого знайомого: «Опанасе Аполлоновичу! Ви — негідник!» (1959, с. 366). Це свідчить не тільки про їхні стосунки, але й загалом характеризує господиню дому, яка, хоча і зображена поверховою та легковажною, однак має набагато менше негативних рис, ніж у другій і тим паче першій редакціях. Певною мірою автор у третій редакції додав світлих барв в образ Опанаса Аполлоновича. Вказівки на його зв'язок

із фашистами та іноземцями прибрано, лишається тільки натяк, коли в суді згадується «перерахування прізвищ, під якими свідок судився. І ще дещо, яке не підлягає розголосу...», за що суддя готовий одразу підписати вирок (1959, с. 367). Утім для аудиторії, не знайомої з попередніми редакціями твору, деталь, яка не підлягає розголосу, найімовірніше, лишається абстрактною інтригою. У третій редакції змінилися не тільки родинні зв'язки Лілі, але й її характер. Дівчина набагато менш виважена і холонокровна. Її дзвінок до карного розшуку щодо Романа — це не так продумана дія, як жест відчаю, намагання хоч якось вибратися із ситуації, яка видається безнадійною. Ліля не знає, що Опанас Аполлонович — це ватажок банди. Дівчина бентежиться і просить допомоги у свого дядька-фронтовика лише тому, що дізнається: гість рився в паперах її батька-прокурора. Коли ж Ліля залишається наодинці зі злочинцем, вона не вдає із себе пригнічену, а дійсно лякається погроз і дратується від власного безсилля перед ним. Важливо зауважити: у другій редакції в розмові з вітчимом-прокурором Ліля злиться через те, що розшук і суд працюють недостатньо швидко, щоб звільнити Романа. У третій же редакції дівчина хоче відверто поговорити, але прокурор неухважний до неї, перебиває, і Ліля тікає зі сльозами на очах. Тут головна героїня представлена звичайною дівчиною, яка не може самостійно впоратися із занадто складними для неї проблемами й намагається отримати допомогу від дорослих.

Отже, з вищенаведеного можна бачити загально окреслену творчу історію «Дочки прокурора» з основним акцентом на трансформації образу головної героїні. Яновський створив три редакції твору, які видається коректним датувати 1940, 1952 та 1956 роками. У першій редакції соціальна проблематика окреслена набагато гостріше. Розповідаючи про те, як головна героїня стає на злочинний шлях, автор одночасно яскраво демонструє вади старших членів її сім'ї. У своїй родині дівчина не має авторитетів, не отримує достатньо любові, підтримки, не почуввається в безпеці. Задоволення своїх психологічних потреб вона знаходить у колі малолітніх злочинців. У другій редакції акцент зміщено із соціальної проблематики на типовий для радянської ідеології пошук ворогів суспільства. Такому ворогові протистойть достойна спадкоємиця прокурора, дівчина виключної виваженості та сміливості. Вона самостійно вигадує план порятунку від очільника банди, дорослі люди стають для дівчини радше інструментами, ніж рівноправними помічниками. У третій редакції головна героїня змальована більш реалістично. Обманом залучена до злочинної схеми, Ліля стикається з проблемами, які не може вирішити самостійно. Дзвінок до карного розшуку стає не виваженим рішенням, а відчайдушним намаганням врятувати коханого і врятуватися самій від подальшого заглиблення

в злочинне життя. Дівчина пробує шукати підтримки в дорослих, але не знаходить її в найближчих родичів — батько неухважний до своєї дочки, мати занадто легковажна. І хоч у третій редакції вади характерів Ліліних родичів виражені набагато менше, автор знов посилює соціальну проблематику. Яновський показує, до яких наслідків можуть призвести навіть такі недоліки та відсутність достатньої уваги до дитини. Вищенаведений аналіз демонструє, як змінювався образ головної героїні в різних редакціях «Дочки прокурора». Звісно, такий аналіз був неможливим без урахування й інших змін, яких зазнав текст п'єси під час авторського опрацювання. З огляду на багатство матеріалу, збереженого у фонді Яновського, розгляд таких змін і в «Дочці прокурора», і в інших драматургічних творах письменника становить широке поле для досліджень. Цей аналіз дав би змогу збагатити знання про індивідуальний творчий підхід Яновського і став би важливим внеском до загального вивчення української драматургії радянського часу.

Покликання

- Атаманчук, В. (2019). Формы художественного отображения сознания действующих лиц в драме Ю. Яновского «Дочь прокурора». *Colloquium-journal*, 4(28), Część 2.
- Атаманчук, В. (2021). Ціннісні аспекти моделювання фікційної свідомості персонажа в драмі Ю. Яновського «Дочка прокурора». *International scientific and practical conference "Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges": conference proceedings, April 23–24, Czestochowa*. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-22>
- Б. а. (1940). [Афіша прем'єри «Потомків»]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 116. Од. зб. 460.
- Б. а. (1938). [Вірзки з газет 1938 р. до п'єси «Потомки»]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 116. Од. зб. 459.
- Б. а. (1940–41). [Матеріали до драми «Дочка прокурора» / вирзки з газет 1940–41 рр. про злочини підлітків]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 116. Од. зб. 340.
- Бабишкін, О. (1957). *Юрій Яновський. Життя і творчість*. Радянський письменник.
- Вакулєнко, Д. (1976). *Сучасна українська драматургія, 1945–1972: основні тенденції розвитку*. Наукова думка.
- Гжицький, В. (2011). Спогади про минуле. *Спадщина. Літературне джерелознавство і текстологія*, 4.
- Гром'як, Р., Ковалів, Ю., Теремко, В. (ред.) (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Академія.
- Дащенко, Б. (1957). [Дащенко Б. «Яскрава сторінка історії» рецензія на п'єсу Ю. Яновського «Дума про Британку» в постановці київського драм. Театру ім. І. Франка] Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 116. Од. зб. 1132.
- Довженко, О. (2004). *Сторінки щоденника*. Видавництво гуманітарної літератури.
- Дяченко, С. (2003). Художня трансформація екзистенційних проблем у п'єсі Юрія Яновського «Дочка прокурора». *Літературознавчі студії: збірник наукових праць*, 4.
- Килимник, О. (1957). *Юрій Яновський: життя і творчість*. Держлітвидав України.
- Костюк, Г. (1987). *Зустрічі і прощання. Кн. 1*. Альбертський університет.
- Кузякіна, Н. (1958). *Нариси української радянської драматургії. Ч. 1 (1917–1934)*. Радянський письменник.
- Лесин, М., Пулинець, О. (1965). *Словник літературознавчих термінів*. Радянська школа.

Лист у вічність. Спогади про Юрія Яновського. (1980). Дніпро.
Острик, М. (1984). Юрій Яновський. У *Ю. Яновський. Оповідання, романи, п'єси*. Наукова думка.
Сучкова, О. (2009). Українська драматургія 40–50-х років ХХ століття: проблема становлення. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія: Філологія*.
Терещенко, М. (1983). Несходженими шляхами: спогад старого режисера. *Вітчизна, 8*, 166–169.
Яновський, Ю. (Б. д. а). [«День гніву»] варіанти заголовку п'єси]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 298).
Яновський, Ю. (1952). [«День гніву»] варіанти заголовку п'єси]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 302).
Яновський, Ю. (Б. д. б). [«Кто виноват?», «Сердце драмы» та ін. — уривки п'єси]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 296). 5 арк.
Яновський, Ю. (1940а). [Рання редакція п'єси «Дочка прокурора»]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 287).
Яновський, Ю. (1946). [Рання редакція п'єси «Дочка прокурора»]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 288).
Яновський, Ю. (1940б). [Рання редакція п'єси «Дочка прокурора»]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 289).
Яновський, Ю. (1959). *Твори в п'яти томах. Т. 3. П'єси*. Державне видавництво художньої літератури.
Яновський, Ю. (Б. д. в). [«Хто винен [«День гніву»]» попередня розробка плану драми, визначення дійових осіб]. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. (Ф. 116. Од. зб. 294).

References (translated and transliterated)

- Atamanchuk, V. (2019). Formy khudozhestvennogo otobrazheniya soznaniya deystvuyushchikh lits v drame Yu. Yanovskogo "Doch prokurora". *Colloquium-journal, 4*(28), Część 2.
- Atamanchuk, V. (2021). Tsinnisni aspekty modeliuвання fiktsiinoi svidomosti personazha v dramі Yu. Yanovskoho «Dochka prokurora». *International scientific and practical conference "Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges": conference proceedings, April 23–24, Czestochowa*. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-22>
- Babyshkin, O. (1957). *Yurii Yanovskiy. Zhyttia i tvorchist*. Radianskyi pysmennyk.
- Dashchenko, B. (1957). [Dashchenko, B. "Bright Page of History" is a review of Yu. Yanovsky's play "Duma about Britanka" staged by Kyiv drama. Theater. I. Franko.] The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116, Folder 1132).
- Diachenko, S. (2003). Khudozhnia transformatsiia ekzystentsiinykh problem u piesi Yurii Yanovskoho "Dochka prokurora". *Literaturoznachchi studii: zbirnyk naukovykh prats, 4*.
- Dovzhenko, O. (2004). *Storinky shchodennyka*. Vydavnytstvo humanitarnoi literatury.
- Hromiak, R., Kovaliv, Yu., & Teremko, V. (Eds.) (2007). *Literaturoznachnyi slovnyk-dovidnyk*. Akademiia.
- Hzhyskyi, V. (2011). Spohady pro mynule. *Spadshchyna. Literaturne dzhereloznavstvo i tekstolohiia, 4*.
- Kostiuk, H. (1987). *Zustrichi i proshchannia. V. 1*. University of Alberta.
- Kuziakina, N. (1958). *Narysy ukrainskoi radianskoi dramaturhii. V. 1 (1917–1934)*. Radianskyi pysmennyk.
- Kylymnyk, O. (1957). *Yurii Yanovskiy: zhyttia i tvorchist*. Derzhlitvydav Ukrainy.
- Lesyn, M., & Pulynets, O. (1965). *Slovnnyk literaturoznavchykh terminiv*. Radianska shkola.
- Lyst u vichnist. Spohady pro Yurii Yanovskoho*. (1980). Dnipro.
- N. a. (1940). [Poster of the premiere of "Descendants"]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116, Folder 460).
- N. a. (1940-46). [Materials for the drama "The Prosecutor's Daughter" / newspaper clippings 1940–41. about juvenile delinquency]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116, Folder 340).
- N. a. (1983). [Newspaper clippings from 1938 to the play *Descendants*]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116, Folder 459).
- Ostryk, M. (1984). *Yurii Yanovskiy. In Yu. Yanovskiy. Opovidannia, romany, piesy*. Naukova dumka.
- Suchkova, O. (2009). *Ukrainska dramaturhiia 40–50-kyh rokiv XX stolittia: problema stanovlennia. Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*.
- Tereshchenko, M. (1983). *Neskhodzhennyi shliakhmy: spohad staroho rezhysera. Vitshyzna, 8*, 166–169.
- Vakulenko, D. (1976). *Suchasna ukrainska dramaturhiia, 1945–1972: osnovni tendentsii rozvytku*. Naukova dumka.
- Yanovsky, Yu. (1940a). [Early edition of the play "Prosecutor's Daughter"]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116 Folder 287).
- Yanovsky, Yu. (1940b). [Early edition of the play "Prosecutor's Daughter"]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116, Folder 289).
- Yanovsky, Yu. (1946). [Early edition of the play "Prosecutor's Daughter"]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116 Folder 288).
- Yanovsky, Yu. (1952). [["Day of Wrath"] options for the play's title]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116 Folder 302).
- Yanovsky, Yu. (1959). *Tvory v piaty tomakh. V. 3. Piesy*. Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury.
- Yanovsky, Yu. (n.d.a). [["Day of Wrath"] — options for the play's title]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116 Folder 298).
- Yanovsky, Yu. (n.d.b). [["Who is to blame?", "Drama's heart" etc. — fragments of the play]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116 Folder 296).
- Yanovsky, Yu. (n.d.c). [["Who is to blame? ["Day of Wrath"]" preliminary development of a drama's plan, definition of actors]. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Fund 116, Folder 294).

Svitlana Kondratieva

Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine

DAUGHTER, STEPDAUGHTER, AND DAUGHTER AGAIN: HOW THE MAIN CHARACTER OF YURI YANOVSKI'S PLAY CHANGED WITH EACH EDITION OF IT

Despite the fact that Yurii Yanovsky's play *The Prosecutor's Daughter* has already attracted the attention of researchers, the main goal of scholars most often was to analyze the final version of the work. The lack of thorough research about the history of the play makes this article relevant. Yanovsky's archive provides a wide range of material for research in general and about *The*

Prosecutor's Daughter in particular. Within one research it seems more appropriate to focus on one of the major changes in the text. Therefore, the aim of this study is to analyze the transformation of the image of the main character of the play in different editions of the work. The subject of the research is the image of the main heroine of the play in different editions, and the object of research is the author's notes to the play, its variants, editions, and memoirs of Yanovskyi's contemporaries concerning his work. Such an analysis obviously involves the use of not only general philological research methodology but also methods of source criticism and textual criticism.

Research results. Despite the position of the author and those scholars who agree with it, this study shows that the play *Day of Wrath*, written in 1940 has to be considered as the first edition of *The Prosecutor's Daughter* because of the similarity of characters, beginnings, and even identities of certain dialogues. Three editions of the play have been identified: the first, already mentioned, written in 1940, the second edition created by Yanovskyi after the war in 1952, and the last edition, which in this study dates with the last authorial version of the play, published posthumously in 1956. The main problem in all editions is the involvement of a girl from a supposedly quite decent and wealthy family in criminal activities. In the first edition, the author vividly depicts the flaws in the characters of family members, thus demonstrating that the criminal path is a natural result in the life of a girl who has no love or authorities in the family. The image of the main character in the first edition is not without flaws, but at the same time, it is tragic. In the second and third editions, Yanovskyi embodies the idea of justifying children expressed in the note to the play. In the second edition, the image of the main character is idealized, the girl is so balanced and cold-blooded that she is able to resist an adult and experienced criminal who deceitfully involves children in criminal schemes. In the third edition, the main character portrays the pain realistically; she is confused and scared in front of an adult criminal. The author again shifts the emphasis to the shortcomings of her relatives, to the lack of attention on their part, due to which the girl finds herself alone with problems too difficult for her. The analysis allows one to see how the image of the main character has changed in different editions of *The Prosecutor's Daughter*. Given the amount of material preserved in the Yanovskyi's Fund, the analysis of such changes in this play and other plays presents broad research prospects. Such research would enrich the knowledge of Yanovskyi's individual creative approach and would be an important contribution to the general study of Ukrainian drama of the Soviet era.

Keywords: Yurii Yanovskyi; "The Prosecutor's Daughter"; play; main character; version; edition; archival materials.

Стаття надійшла до редколегії 07.06.2022